

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

УДК 658.012

М. ВАССЛЕВСЬКІ

Суспільна вища школа підприємництва та управління, м. Лодзь, Польща

КОНЦЕПЦІЇ І ЧИННИКИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Узагальнено наукові положення щодо оцінювання впливу знань та інновацій на розвиток національної економіки, ідентифіковано чинники та напрями набуття конкурентоспроможності економіки.

The scientific positions in relation to the evaluation of influence of knowledges and innovations on development of national economy are generalized, factors and directions of acquisition of competitiveness of economy are identified.

Ключові слова: економіка знань, інноваційність, конкурентоспроможність економіки.

Вступ. Економіка знань і інноваційність не є цілями самими в собі, але повинні вести до реалізації інших цілей з головним характером, в тому числі до добробуту. Способом цього є господарська конкурентоспроможність і саме в цьому контексті слід розглядати поняття економіки знань і інноваційності.

У міжнародному представленні конкурентоспроможністю є здатність країни до отримання вищої доданої вартості, ніж в інших країнах. Конкурування полягало б, отже, у максимізації тієї ж доданої вартості. В обліковому представленні це вело б до максимізації різниці між надходженнями, що досягаються з продажу благ і послуг, і їх витратами, тобто прибутку для економіки. Це не означає, що конкурентоспроможність полягає у посіданні позитивного балансу поточного обороту, оскільки країна може конкурувати також з точки зору капітального балансу (наприклад, податкові пільги). Може виникнути також ситуація, коли досягнутий торговий надлишок не викликає поправлення господарської ситуації країни (наприклад, коли експортери продають на межі або навіть нижче витрат виробництва). Це не є однак повний образ конкурентоспроможності, яка полягає також у здатності до залучення чинників виробництва (наприклад, капіталу, але також робочої сили, особливо освіченої і дешевої) з-за кордону. Узагальнення дозволяє виокремити способи (чинники) досягнення конкурентоспроможності, зокрема:

- а) вища продуктивність, яка залежить від:
 - ефективності алокації (рідкісних) засобів (організаційні здатності, технічна підтримка, наприклад, телеінформатичними технологіями);
 - здатності до максимізації прибутків від їх використання, наприклад, завдяки використанню знань;
- б) нижчі витрати чинників виробництва (наприклад, сировини, капіталу, праці), які залежать від:
 - можливостей досягнення ефекту масштабу;
 - спеціалізації;
 - отримання ефектів *spillover* знань (низькі витрати збільшення засобів знань, стимулюючих ефективність), що є легшим в кластерах і ланцюгах вартості, залежних від суспільного капіталу;
 - висоти бар'єрів в міжнародній торгівлі (наприклад, величина мита на сировину, яка доставляється);
 - рівня валютних курсів (чи докладніше *terms of trade*), а також від їх змінності (курсовий ризик і витрати захисту від нього);
 - розвитку транспортної і телеінформатичної інфраструктури;
 - господарської стабільності країни (зменшення бізнес-ризиків);
 - господарської свободи;
 - конкуренції на внутрішньому ринку і на закордонних ринках;
- в) здатність до продажу продуктів (і послуг), яка залежить від:
 - якості;
 - марки (і прив'язування до неї), а, отже, також від діяльності *public relations*;
 - диференціювання продуктів і здатності до їх індивідуалізації (*customisation*);
 - можливості досягнення монополістичної переваги на міжнародних ринках (також – принаймні тимчасово – завдяки інноваціям і їх захисту).

Основний розділ. У сфері конкурентоспроможності країн слід назвати основні поняття [1, с. 547–550]:

- поточна конкурентоспроможність, яка полягає в оцінці вже досягнутих результатів в різних областях економіки;
- конкурентна здатність, яка є потенціалом для підвищення поточної конкурентоспроможності і є пов'язаною із вмінням країни до використання зовнішніх чинників, а також можливостями майбутнього розвитку в спиранні на внутрішні чинники, такі як організаційні здатності, інституції, людський капітал, господарська (макроекономічна) стабільність тощо. Іншими словами, мова тут йде про поточну і потенційну конкурентоспроможність.

Міжнародна конкурентноздатність країни – це категорія, тісно пов'язана з роллю інституції держави як суверена, формуюча не тільки певний правовий та інституціональний порядок, але відкриваюча нові шанси, перспективи, можливості, і одночасно примушуюча, заохочуюча і каталізуюча певні поведінки господарських суб'єктів. Низька якість правового порядку і надмірне регулювання економіки можуть зменшувати шанси розвитку і відштовхувати від заповзятливості, інвестицій і прийняття ризику. І навпаки – покращення якості правового порядку, дерегуляція економіки, збільшення діапазону господарської свободи і конкуренції, а також пророзвиткова господарська політика сприяють зростанню справності ринкового механізму, зниженню трансакційних витрат і ризику ведення діяльності господарськими суб'єктами та корисно впливають на можливості господарського розвитку країни [1, с. 550].

Окрім інституцій, можна назвати другу групу відносно “нових” чинників (тобто недавно належним чином оцінених): людський капітал і інноваційність, разом з традиційно вже названою заповзятливістю. Конкурентна здатність країни окрім системних передумов, залежить від широко трактованого людського капіталу, інноваційності і заповзятливості. На сучасному етапі, в період інформаційної революції і розвитку пост-індустріальної економіки, в групі держав OECD ці чинники вирішальні для напрямів розвитку і економічного прогресу [1, с. 550–551]. Це обгрунтовують подані на рис. 1 джерела конкурентних переваг.

Рис. 1. Джерела конкурентної переваги

Джерело: на підставі [1, с. 552].

З рисунку видно, що витратна перевага є тільки однією з багатьох, завдяки якій підприємства підвищують свою конкурентоспроможність. Наступні, важливіші групи – це якість, інновації, ступінь перетворення, різного виду зв'язки (дають можливість трансферу знань), маркетинг. Ці чинники, як здається, є однак більше пристосовані до рівня мікро-, а не макро-. Трохи інакше є у випадку чинників, ідентифікованих гуру конкурентоспроможності Майклом Портером.

Мета статті: на основі узагальнення теоретичних розробок та практичних узагальнень актуалізувати чинники ідентифікації та напрями досягнення міжнародної економічної конкурентоспроможності.

Більшість неокласичних аналізів і шumpетерівських варіантів теорії акцентували економічну конкурентоспроможність як пріоритет для фірм, регіонів і народів. Відома робота Портера (1990 р.) брала цей підхід за підставу, а його модель чинників, що впливають на національну конкурентоспроможність, була пізніше аналізована для багатьох різних народів і регіонів. Стержнем його моделі є комплект детермінантів національних або конкурентних переваг.

Представлений комплект чинників, що впливають на господарську конкурентоспроможність (рис. 2), складається з шести головних елементів [2, с. 8–9]:

– перший комплект, факторні умови (*factor conditions*), близько пов'язаний з неокласичними, чи також основними чинниками виробництва – фізичні, капітальні і людські засоби, але є розширений на “новіші” чинники – засоби знань і інфраструктуру;

– другий комплект, попитові умови (*demand conditions*), відноситься до умов вітчизняного ринку для промислових продуктів чи послуг. Покупці стимулюють фірми до виконання їх очікувань;

– третій комплект детермінантів є множиною зв'язаних і підтримуючих галузей промисловості (*related and supporting industries*), які, якщо є міжнародно конкурентоспроможними, то в стані переносити якість через мережі зв'язків;

– четвертий елемент є правовим, культурним і інституціональним оточенням, яке зумовлює стратегію фірм, структуру суперництва.

– Портер додав також дві інші змінні: шанс (винаходи, війни, головні зміни в закордонному попиті) і уряд (політика, регуляції, інвестиції, закупівлі).

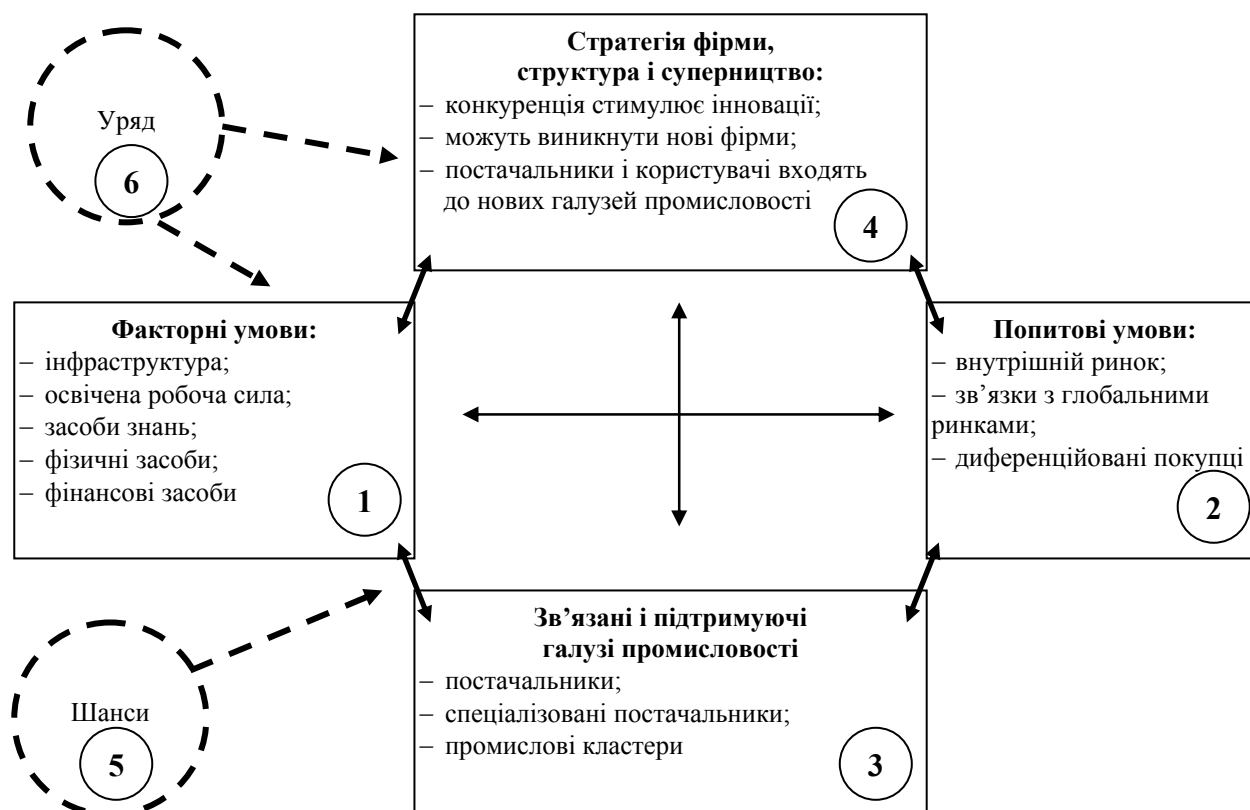

Рис. 2. “Діамантова” модель конкурентоспроможності Портера

Джерело: власна розробка на підставі [2, с. 8].

Цікавим є врахування чинника “шанси”. Він виражає переконання, що конкурентоспроможність є не детерміністським процесом, а скоріше стохастичним. Підхід Портера мав значущий вплив на політику на локальному рівні. На національному рівні дослідження були більш критичними і запропонували включення торгівлі, глобалізації, транснаціональних підприємств, промисловості послуг і технології.

Що правда, у контексті чинника знань раніше зауважено інновації (Шумпетер), однак на протязі довгого часу цей чинник не викликав значного зацікавлення. Виключенням можуть бути роботи Махлупа (1962 р.), який більше зайнявся економічними аспектами знань, виділивши п'ять класів знань: практичні, інтелектуальні, “розмовні” і минулі, духовні, небажані. Пробивав також здійснити вимірювання знань, а точніше – господарської діяльності, пов'язаної з ними. Його концепції розширив Бел (1974 р.) на проблеми суспільства, хоча і не вийшов значущо поза розуміння знань як вищого рівня освіти.

Більше з поняттям “знання” було пов'язане інше – людський капітал. Вже в 1980-х роках йому приділяють багато уваги. Знання невід’ємно, звичайно, пов'язані з людським капіталом. Не виокремлювали однак знання як окремий засіб. Причини цього здаються очевидними – трудність в ізоляції цього засобу від інших та трудність в його вимірюванні. Проте сьогодні область наук про управління знаннями є самостійною дисципліною з укріпленою позицією. Подібно донедавна вважалося, що довіра – хоча важлива – не може бути самостійним засобом. Тим часом виникають вже публікації на тему управління довірою. Також на макроекономічному рівні це є важливий чинник, що доводить криза *sub-prime*, коли одна з головних проблем, пов'язаних з її поширенням, стосувалася саме відсутності довіри ринків. Звідси напевно через якийсь час довіра також – хоча є ще більше невимірною, ніж знання – дочекається визнання економістами і, мабуть, виникнуть моделі зростання, які її враховують. В макроекономічній сфері поняття економіки і суспільства знань також дочекалося визнання, хоча з причини саме труднощів вимірювання це не є визнання зі сторони теоретиків економіки.

Висновки. Немає простих рецептів господарського розвитку. Ще чимало в сфері розуміння механізмів розвитку лишилося до роботи. Сучасні теорії, що розвиваються особливо впродовж останніх декількох років, акцентують роль знань (людського капіталу) і інновацій як чинників, що ведуть до господарського розвитку. З другої сторони половина першої декади XXI ст. принесла вже значно кращі господарські результати і прогрес в теорії економіки. Розпочато крім того більш серйозно займатися кліматичними проблемами.

Польща не досягла в останній декаді високих позицій в рейтингах конкурентоспроможності, опублікованих різними міжнародними організаціями. Більшість держав нашого регіону з подібною історією, які також недавно проходили процес трансформації, диспонують більш конкурентоспроможною економікою, а також більш справними інституціями. Польща має істотну поверхню та чисельність населення, видимим є також велике суспільне і господарське диференціювання.

У результаті здійснювані реформи мусять бути дуже добре підготовленими і багатобічними, що є важким для виконання в умовах політичної нестабільності. Під час високого господарського зростання повинні бути здійснені реструктуризації останніх нерентабельних державних підприємств, реформа служби здоров'я; політики повинні поставити на розвиток інфраструктури, а також покращити юстицію, особливо ті закони, які стосуються ведення господарської діяльності. Це дозволило б поправити наш образ на міжнародній арені.

Література

1. Bossak J. Konkurencyjność gospodarki Polski a proces integracji europejskiej i rozwoju gospodarki opartej o wiedzę [w:] T. Michalski i K. Piech (2008), Konkurencyjność Polski w procesie pogłębiania integracji europejskiej i budowy gospodarki opartej na wiedzy, Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH, ss. 529–713.
2. Małecki E. Technology and Economic Development: The Dynamics of Local, Regional and National Competitiveness, 2nd ed., Essex: Longman.
3. Rzeczpospolita Nr 65 Dodatek "Ekonomia I rynek", 2009.

УДК 332.12:330.131.7(477.61)

Т. М. ГОРДІЄНКО

Луганський національний аграрний університет

СУТНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

У статті розглядаються теоретичні основи формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіону. Проаналізовані трактування поняття "організаційно-економічного механізму". Розглянуті особливості функціонування механізму в сучасних умовах. Розроблені основні вимоги до формування ефективного механізму забезпечення економічної безпеки регіону.

The region economic safety maintenance organization and economic mechanism formation theoretical bases are considered in the article. Treatments of organization and economic mechanism concept are analysed. Features of the mechanism functioning in modern conditions are considered. The basic requirements to formation of region economic safety maintenance mechanism are developed.

Ключевые слова: *организационно-экономический механизм, регион, элементы регулирования, экономическая безопасность.*

Постановка проблеми. Побудова системи забезпечення економічної безпеки України в умовах інтеграції з країнами СНД та Євросоюзу є одним з пріоритетних завдань.

Досвід, набутий у процесі ринкової трансформації, свідчить що ключовою проблемою є формування й удосконалення організаційно-економічного механізму (ОЕМ) забезпечення економічної безпеки окремої території-регіону. ОЕМ повинен водночас бути рушійною силою підприємництва в регіоні та адаптером для господарюючих суб'єктів до структурної перебудови, відповідати вимогам економічних законів і враховувати територіальні особливості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Проблемі формування ефективного організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіону багато уваги в своїх роботах приділяли такі вітчизняні та закордонні вчені-економісти як І. Батищев, А. Букреєв, Д. Дударев, В. Захарченко, Ю. Ковальова, А. Макарян, Л. Малюга, А. Музиченко, Ю. Осіпов, Н. Подопріхін, О. Шніпко та ін.

У цих роботах розглядається організаційно-економічний механізм на рині регіону, визначено проблеми його функціонування в сучасних умовах, зазначені цього складові, інструменти регулювання економічних відносин. Вивчено також широке коло чинників, які впливають на рівень ефективності функціонування ОЕМ, а також тих які забезпечують економічну безпеку регіону. Залишаються відкритими питання формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіону в період економічного спаду.

Метою статті є дослідження та розвиток теоретичних положень формування дієздатного організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіону.

Основний матеріал дослідження Управління економічною безпекою на регіональному рівні – це управління відтворювальними процесами в регіоні спрямоване на підтримку встановленого за науково-обґрунтованими критеріями безпечного режиму роботи об'єктів управління та функціонування його окремих елементів [10, с. 223].

Механізм функціонування будь якої системи виступає як основа її стабільності. Поняття "механізм" прийнято розглядати, перш за все, з механічної точки зору, як систему певних ланок та елементів, що приводять у рух машини і пристрої. З економічної точки зору – це система прямих і опосередкованих взаємозв'язків між економічними явищами і процесами, передусім між їх протилежними сторонами, а також між підсистемами і елементами, які виникають у різних типів економічних системах та між ними.